

POZNÁMKA O HUMORU OSVOBOZENÉHO DIVADLA

Jedním z nejvýznačnějších znaků humoru Voskovcova a Werichova je porušování dramatické jednoznačnosti. Jestliže divadla neosvobozená v potu tváře usilují o účín prostředky, které byly dávno zvaženy, a jestliže jejich herectví nemá jinou ctižádost než umocnit text podle řemeslné logiky, vychází řečená dvojice z předpokladu, že drama je jakési pospolité tažení herců a obecnstva, iluze a skutečnosti, akce uvážené a akce improvizované.

Slýchali jsme příliš často, že jevištní prkna znamenají svět. U Voskovce a Wericha zůstává naštěstí scéna scénou. A nejen to: drama, herci, situace dramatu, masky a všechno ostatní se hlásí tak okatě ke komedii, že za jejich představení nemůže být divák ani na okamžik v pochybnosti o arteficiální hře. Svět-nesvět, tato scéna pranic nepopisuje, ale chce se svými básníky, se svými herci a za pomoci diváků uskutečnit dvě hodiny divadelního života. Patos, jemuž stará tradice, odstup orkesty a shovívaví lidé propůjčují ještě jakýsi význam, je těžce pošramocen a — jak se říká — má to nahnuté, neboť scéna Osvobozených je schýlena směrem k obecnstvu. Je bez přestání zatahována do hlediště a hercům při tom bývá velmi dobře vidět na prsty. Krátce: osvobození autoři a osvobození herci nehalí svou hru v oblak, který kdysi stoupal z napovědovy budky, a pohybují se v prostoru, jenž není definován ani kulisami ani oponou. Osvobozená scéna se dere před závěsy, vniká mezi obecnstvo a diváci v odvetu zasahují do hry. Tyto zásahy vnukají předváděnému dramatu bezpočet obměn a mnohdy si vynucují odpověď zvláštní a nepřipravenou. Lze tedy říci, že hrané texty jsou velmi pohyblivé, ale možná, že by se dalo obhajovat i tvrzení o dvou dramatických plánech. Zdá se mi totiž, že vedle základní dramatické koncepce vyskytuje se u Voskovce a Wericha

ještě plán porušování řečené koncepce. Kdybychom sledovali tuto myšlenku, nebyla by snad nouze o doklady, vždyť se zajisté všichni snadno rozpomeneme, že tok dramatické akce bývá velmi zhusta na jevišti Osvobozeného divadla doslova zastavován — ba záměrně kažen. Namátkou mi napadá situace ze hry Rub a líc. Tam, kde by divadelní iluze mohla být podle osvědčené metody snadninko dovršena, obrátí Voskovec s Werichem list a požádá obecenstvo, aby si posunulo ručičky svých hodinek. Jindy — za podobných chvílí — neváhají osvobození autoři ukázat půdorys svého dramatu a opět jindy si tropí žerty na účet hasiče, který stojí za plentou, či se dohadují o ceně nějaké rekvizity. Tu bývá mechanismus jeviště obnažen a iluze rozmetána (či aspoň znesnadněna), ale divák je právě prostřednictvím podobných zvrátů, podobného znesnadňování účasten jakési dramatické akce vně dramatu. Je účasten akce, za niž hraje zákulisí a věci ukrývané, je účasten krkolomného divadla. Pracovní způsob Osvobozených, který máme teď na mysli, je ovšem spojen s velmi značným rizikem, ale toto riziko zvyšuje divadelnost jejich projevu i účinu. Oba plány se tedy vposled prolínají, a tak bývá za veselého smíchu dosaženo cíle.

Lze snadno uhádnouti, že autoři, kteří se tak okázale odvrátili od uznávaných vzorů dokonalosti, budou pohoršovati školomety. A skutečně: filistři a ti, kdo odpřísáhli staré zákony, pociťují jejich přednosti jako kaz, uvádějíce, že výstupy před oponou bývají jen volně přičleněny k ostatní hře a že se oba herci namnoze stávají diváky a glosátory vlastního dramatu. Na podobné hlasy lze odpovědětí nevývratnou pravdou, že tyto Voskovcovy a Werichovy výstupy lidi jiného druhu okouzlují. Obecenstvo, které plní Osvobozené divadlo, vidí v nich spoj se scénou, vidí v nich syntézu autorů a herců, jimž právě tento divadelní tvar skýtá možnost, aby pronášeli myšlenky ve stavu zrodu. Osvobozené obecenstvo poznává ve výstupech před oponou jakousi souvislost s chórem či s překvapující, humornou a směšnou moudrostí Shakespearových lidiček. Voskovcovy a Werichovy výstupy mají tedy nejznamenitější tradici a uskutečňují se v poloze tak nové, že se právem staly středem zájmu. Pokud jde o vžití proporce, musíme ovšem připustiti, že se v řečených výjevech tají nepoměr, rozpor a nesrovnalosti — ale to je to, co nás jímá! To je věc, kterou

považujeme za podstatu komična, to jsou prvky, jimiž Voskovec s Werichem měří a přepočítávají text na společného jmenovatele svého umění, to je mohutnost, která přetváří jevištní konvenci v nový a vyšší smysl. Humor Osvobozených je tedy druhu názorového, jednotí protichůdné celky a zaměřuje situace komické i vážné ve smích, o němž platí věta starých škol: smáti se znamená lépe vědět.